

ВИСНОВОК

ПРО НАУКОВУ НОВИЗНУ, ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Берташ Марії Ігорівни

на тему «Професійно-психологічний відбір працівників Державної митної служби»
на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія»

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор **Микола КОРОЛЬЧУК**

Актуальність теми дисертації. В реаліях, коли в Україні третій рік поспіль через агресивні воєнні дії сусідньої країни спостерігається нестабільна ситуація в політичній, економічній сферах та в питаннях безпеки, більшість українського населення знаходиться у постійному стані тривоги, страху, невизначеності, зростаючої напруги та виснаження через різні життєві ситуації, що склалися в умовах війни. Особливо це стосується професії митника так, як вона передбачає подекуди екстремальні умови роботи. Існуюча нині процедура професійного відбору до митних органів тривала та складна.

Саме тому дослідження є актуальним, оскільки в ньому піднімаються важливі освітні проблеми, зумовлені суспільними тенденціями. Сучасне суспільство очікує від вищої освіти підготовки випускників, здатних ефективно працювати, навчатися впродовж усього життя, зберігати й примножувати цінності національної культури, сприяти розвитку громадянського суспільства. Водночас глобалізація освітнього простору ставить перед людиною нові виклики, які можуть подолати лише ті, хто вміє реально оцінювати свої можливості, готові до професійного самовизначення, самоствердження та самореалізації в сучасному світі.

Актуальність та необхідність поглиблення теоретичних уявлень, потреба у розроблені практичних заходів, які сприятимуть оптимізації процесу професійно-психологічного відбору майбутніх працівників Державної митної служби визначили напрям дослідження.

Новизна дослідження та отриманих результатів.

Серед найбільш важливих наукових результатів дисертаційної роботи Берташ М.І., можна відзначити такі:

1. Розроблено концептуальну модель дослідження психологічних детермінант здійснення професійного відбору працівників Державної митної служби, яка включає інструментальні та особистісно-змістовні аспекти, що впливають на виконання професійних обов'язків митними працівниками. Відмінною рисою цієї моделі є виокремлення зазначених детермінант як ключових елементів професійної діяльності.

2. Вдосконалено авторську професіограму та психограму працівника Державної митної служби, що полягає в їх комплексності та глибокому аналізі різних аспектів професійної діяльності працівників митниці.

Розширено структуру професіограми: включення різних структурних частин, таких як умови професійної діяльності, соціально-психологічні чинники, зміст діяльності, психофізичні стани та психограма працівника, дозволяє більш детально оцінити і визначити вимоги до спеціалістів. Це дає можливість врахувати як фізичні, так і психологічні аспекти, що підвищує ефективність професійної діяльності. Завдяки психограмі, яка включає морально-ділові, пізнавальні, емоційно-вольові та комунікативні якості, можна краще зрозуміти, як особистість працівника може впливати на його професійну діяльність. Це дозволяє більш точно адаптувати підбір кадрів до конкретних умов. Саме тому, розроблена професіограма та психограма дозволяють більш ефективно відбирати, навчати та підтримувати працівників митниці, забезпечуючи їхню високу працездатність та професіоналізм у складних ситуаціях.

3. Розроблено багаторівневий діагностичний комплекс для професійного відбору працівників Державної митної служби, який дозволить розкрити психологічні чинники ефективності моніторингово-контрольного (орієнтаційно-пошукового), комунікативного (кооперативного), організаційного (нормативно-стимулюючого) компонентів діяльності фахівців митної служби.

Теоретичне значення отриманих результатів.

Зроблено ґрунтовний теоретичний аналіз наукових досліджень професійно-психологічного відбору працівників та критеріїв, за якими він здійснюється. В результаті чого було удосконалено класифікацію психологічних детермінант професійно-психологічного відбору, в якій виділено спеціальні професійно важливі якості (вмотивованість до здійснення конкретного виду діяльності, рівень професійної підготовки: спеціальні знання, вміння та навички, спеціальні професійні здібності (когнітивні, емоційні, вольові) та універсальні професійно важливі якості (загальний рівень інтелектуального розвитку, ціннісні орієнтації, що визначають ставлення до справи, комунікативний потенціал та лідерські якості, стресостійкість, самовладання та саморегуляція).

Набув подальшого розвитку теоретико-методологічний підхід до формування професійного відбору працівників митної служби, що охоплює принципи, методи та інструменти, спрямовані на забезпечення відповідності кандидатів професійним, психологічним і моральним стандартам митної служби.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

авторкою було розроблено практичні рекомендації щодо планування та здійснення професійно-психологічного відбору працівників Державної митної служби, що дозволить підвищити мотивацію та залученість працівників, знизити рівень плинності кадрів, підвищити ефективність навчання та розвитку фахівців митної служби.

Впровадження результатів дослідження здійснювалось:

- на базі Державного податкового університету (акт від 24.06.2024 р.), а саме результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальному процесі при підготовці та проведенні семінарських занять з навчальної дисципліни «Економічна психологія» та «Сучасні психотехнології в професійній діяльності працівників органів, що здійснюють контрольні функції», а саме при формуванні навчально-методичного забезпечення (Методичні рекомендації до проведення самостійної роботи, семінарських занять) та проведенні навчальних занять;

- у процесі підготовки майбутніх психологів у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (довідка № 1217/27.1-01 від 21.06.2024 р.) у ході викладання курсів «Вікова психологія», «Психологія впливу», «Організація роботи практичного психолога» та «Психологія праці з інженерною психологією». У межах цих навчальних курсів студенти ознайомились з теоретичними і практичними результатами, отриманими в ході дисертаційного дослідження під час проведених семінарських та практичних занять;

- в роботу відділу кадрів ТОВ «СМАРТ-РІАЛ» (довідка № 145/17.06 від 17.06.2024 р.) під час прийому на роботу нових працівників, використано практичні рекомендації щодо планування та здійснення професійно-психологічного відбору працівників Державної митної служби;

- впроваджено в освітній процес кафедри професійної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури (довідка № 1380/30-01 від 27.06.2024 р.) під час викладання освітньої компоненти «Професійно-психологічний відбір спеціалістів» на семінарських заняттях та під час виступу з доповіддю «Мотиваційна готовність здобувачів вищої освіти до майбутньої професії» на V Міжнародній конференції «Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України».

Апробація результатів дисертації.

Зміст дисертаційного дослідження висвітлено в 17 публікаціях: 1 у колективній монографії, 6

статей у наукових фахових виданнях та 9 тез доповідей, 1 стаття опублікована у закордонному періодичному виданні, що проіндексоване у наукометричній базі Scopus.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження проводилось у межах науково-дослідних робіт кафедри психології Державного торговельно-економічного університету «Професійне здоров'я і стрес працівників організацій» (державний реєстраційний номер 0122U001379), термін виконання: I кв. 2021 - IV кв. 2025рр., в межах якої здійснено аналіз існуючих проблем та ефективності професійно-психологічного відбору працівників (Міжн.науково-практична конференція «Вектори соціальної, організаційної та економічної психології»);

«Організаційно-психологічні детермінанти суб'єктивного професійного благополуччя особистості» (державний реєстраційний номер 0123U103900), термін виконання: I кв. 2022 - IV кв. 2026рр. В межах даної роботи визначено сучасні наукові підходи до дослідження психологічних детермінант професійно-психологічного відбору.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Державного торговельно-економічного університету (протокол № 5 від 25.11.2021 року).

Відповідність дисертації вимогам, що представляються до дисертацій на здобуття ступеня доктор філософії.

Дисертаційна робота на здобуття ступеня доктор філософії відповідає вимогам, визначеним наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 та Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Стаття у закордонному періодичному виданні, що проіндексоване у наукометричній базі Scopus:

1. Bertash M., Polishchuk S., Burdun V., Ivanyshyn N., Zhulkovskyi V. The utilization of European experience in the formation of professional competencies of future specialists of the Ukrainian vocational education system. *Journal of curriculum and teaching*. 2024. Vol. 13(3). P. 147-158. URL: <https://doi.org/10.5430/jct.v13n3p147> . Особистий внесок здобувача – 20%.

Статті у фахових виданнях України

1. Берташ М. І. Корольчук М.С. Професіографія діяльності працівників державної митної служби та психологічні детермінанти професійного відбору. *Габітус*. 2024. Вип. №61. С. 241-246. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2024/61-2024/46.pdf>. Особистий внесок здобувача полягає у постановці проблеми, аналізі та узагальненні отриманих теоретичних й експериментальних даних. (80%)

2. Берташ М. І. Планування та реалізація професійно-психологічного відбору працівників державної митної служби. *Вісник Національного університету оборони України*. 2024. 5(81). С. 36-44. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/307815/303181>.

3. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Берташ М. І. Особливості організації професійно-психологічного відбору спеціалістів до діяльності в складних та екстремальних умовах. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. 3(67). С. 63-70. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/256375/255296>. Особистий внесок здобувача полягає в аналізі та узагальненні теоретичних даних (35%).

4. Берташ М. І., Ніжегородцев В. О. Інформаційно-аналітичні технології як інструмент моніторингу у професійно-психологічному відборі працівників державної митної служби. *Всеукраїнський науково-практичний журнал "Директор школи, ліцею, гімназії"*. Спеціальний тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього

простору”. № 2. Кн. 3. Том I (88). К.: Гнозис. 2020-2021. С. 240-248. URL: <https://osvita.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/osvita.2021.88.21/396>. Особистий внесок здобувача полягає в організації, проведенні експериментального дослідження та аналізі отриманих даних і становить 50%.

5. Калениченко Р. А., Коханець А. С., Берташ М. І. Професійний відбір та професійний добір у профорієнтаційній роботі. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. Випуск 5(69). С. 47-58. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/262677/261421>. Особистий внесок здобувача полягає в аналізі літератури та систематизації отриманих результатів (30%).

6. Берташ М. І., Клевець Л. М., Коханець А. С. Особливості конкретних методів та методик професійного відбору персоналу. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. Вип. 6(70). С. 5-13. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/268509/264611>. Особистий внесок здобувача полягає в систематизації, структуруванні, узагальненні отриманих результатів (35%).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Берташ М. І. Особливості професійно-психологічного відбору працівників митної служби. *II Міжнародний податковий конгрес* [Електронне видання]: збірник матеріалів (м. Ірпінь, 26 листопада 2021 р.). – Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. С. 1008 – 1012. URL: <https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/373>

2. Берташ М. І. Особливості використання заходів професійного психологічного відбору в навчальному процесі. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України: матеріали IV Всеукраїнського круглого столу з міжнародною участю* (17 листопада 2021 року) до 75-річчя з дня створення Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). Київ: Київський національний університет будівництва і архітектури, 2022. С. 54 – 56. URL: <http://surl.li/hjlwhj>

3. Берташ М. І. Психологічні основи ефективності професійного відбору працівників. *Вектори соціальної, організаційної та економічної психології* [Електронне видання]: тези доп. Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 25 лютого 2022 року) / за заг. ред. А. А. Мазаракі. – Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С.33-36. URL: <http://surl.li/enatyy>

4. Берташ М. І. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців митної справи в умовах дистанційного навчання. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (21 квітня 2022 року); за заг. ред. Р.А. Калениченка, І.О. Петухової. Ірпінь: Державний податковий університет, 2022. С. 16-18. URL: <http://surl.li/mhivem>

5. Берташ М. І. Мотиваційна готовність здобувачів вищої освіти до майбутньої професії. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України: матеріали V Міжнародної конференції* (17 листопада 2022 року) до 20-річчя з дня створення кафедри професійної освіти КНУБА. Київ: Київський національний університет будівництва і архітектури, 2023. С. 30 – 33. URL: <http://surl.li/psbckx>

6. Берташ М. І. Професійна діяльність та психологія працівника митної служби. *Вектори соціальної, організаційної та економічної психології* [Електронне видання]: тези доп. II Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 17 лютого 2023 року). С. 44-46. URL: <http://surl.li/tjdink>

7. Берташ М. І. Основні аспекти психології працівників митниці та митної служби загалом. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (20 квітня 2023 року). Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. С. 38-41. URL: <http://surl.li/diarqs>

8. Берташ М. І. Використання інноваційних технологій у професійно-психологічному відборі працівників державної митної служби. *Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції* [Електронне видання]: збірник матеріалів XIV Міжнародної науково-практичної конференції, Ірпінь, 8 грудня 2023 року. Ірпінь: Державний податковий університет, 2024. С. 619-

622. URL: https://drive.google.com/file/d/1czXAQpFAjf4Jzhb0RydA6h_7MfD9-qcV/view

9. Берташ М. І. Сучасні наукові підходи до дослідження психологічних детермінант професійно-психологічного відбору. *Вектори соціальної, організаційної та економічної психології*: Тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23 лют. 2024 року) / відп. ред. С. Миронець. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. С. 28-32. URL: <http://surl.li/wbnsvj>

ВИСНОВОК: Розглянувши дисертацію Берташ Марії Ігорівни на тему «Професійно-психологічний відбір працівників Державної митної служби» та наукові публікації, в яких висвітлені основні наукові результати дисертації, визначивши особистий внесок у всіх зарахованих за темою дисертації наукових публікаціях із співавторами, а також за результатами публічної презентації результатів наукових досліджень на кафедрі психології, встановлено, що робота актуальна, являє собою самостійно виконану наукову працю, має наукову новизну та практичну цінність.

Всі ідеї, наукові концепції та матеріали наукових досліджень розроблені та виконані здобувачем особисто, не містять текстових запозичень інших авторів без посилання на джерело.

Всі публікації та дисертаційна робота виконані Берташ Марією Ігорівною повністю із дотриманням принципів академічної доброчесності.

Дисертаційна робота на здобуття ступеня доктор філософії відповідає вимогам, визначеним наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 та Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

Головуючий на засіданні кафедри психології

доктор психологічних наук, професор

Сергій МИРОНЕЦЬ

10 січня 2025 р.

